

rift over den

den mensch
doch uit
wing over
neeren. Wa
le Heere God
Oosten, en
Hij geformd
den mensch
om dien te
en in dien
genoemd de
dit, dat de
ht, geeft een
waar hij door
veer als later
den Gods ten
eigen omdan
s woords een
den mensch
hof te eten
n. i. daarin
te leiden. Het
ik later hoop
hen, die het
vorm bezien
nd van degen
om een gevolg
en wij voor
eren van een

werkelijke ver
ie goed. Wij
onde, en dien
hij van alle
ve van den
arbeid was
verder zwijgt
grootte begin
dat aan den
tot bezit is
zit gelogen is
pij voortvloei
naar het beeld
niet. Hoe in
ziet zich zou
bezit, of liever
u hebben aan
ensch in bezit
baard, en wij
zelf toelant
oor den zonde
ing van God
ding van dan
h andere loe
an toestanden
end maal te
K. D.

et. Het Socialisme
de zonde is, de
het ontstaan van
hoop ik hiere

uit in Paulus

antwoorden.
w van Paulus
achtig vervall
nifique, zons
euren dan de

worden. Dwa
rheid heeft
in het Geref
ilton het eers
ika allengs
reel de practi
w, dat de Staat
ze in een daad

nderbij bezien
de Inquisit
telsel, dat men
engezet vindt
en wordt door
der zijn proza

lgende trekken
an de waarheid
estrijden van de
le waarheid zich
ers der waarheid
ding tot ernst
de dwaling en
wordt benome
o en het woord
n, niet wij de

Op de streng wetenschappelijke school van Aristoteles, waar men het uiterste gedaan had om het probleem der kennis op te lossen, was gevolgd de school, die het zoeken naar wijsheid verstond in den zin van een zoeken naar vrijheid en verlossing.

Moedeloos om het niet-bereiken van het wijsheidsdoel, om het stuiten op de onmogelijkheid het geheim van de wereld en het geheim van den mensch te verklaren, gooit de Griek het over een anderen hoeg, en zegt: De mensch moet niet eerst trachten met zijn verstand de wereld te verklaren, maar met zijn wil van de wereld vrij te worden.

En hoe?

De Stoicijnen (opkomst 300 v. C., de naam afkomstig van een zuilengalerij, de stoa, in Athene) zeggen: Door niets te begeeren. Wie geen behoefte heeft, is vrij.

De filosofie wordt dus levenspraktijk, levenskunst, ethiek.

Het kennen van de waarheid wordt afhankelijk gesteld van de zedelijke gesteldheid des harten. Een echt-bijbelsche gedachte!

Want Jezus zeide: „Zoo iemand wil doen den wil des Vaders, die zal van deze leer bekennen, of zij uit God is" (Joh. 7:17).

Het is een feit, dat de Stoicijnen met hun wijsbegeerte op verschillende punten het christendom heel dicht naderden. De menselijke ziel is voor hen een beeld, afdruk, van de ziel Gods („wij zijn van Gods geslacht"). Zij beschouwen daarom alle menschen als broeders. Ze zijn kosmopolitisch en anti-imperialistisch. Het leven moet zijn een onderwerping aan het voorzienig wereldbestuur Gods. De ziel moet zich trainen tot eerbied voor God en vertrouwen op God.

De Epicureërs (naar Epicurus, geb. 341 v. C.) zochten de verlossing uit den klem van de gebondenheid aan die onbegrepen wereld in tegenovergestelde richting, namelijk door te trachten zooveel mogelijk het lijden te ontgaan en het leven zoo in te richten, dat men er het hoogste procent vreugde-lust uit te voorschijn haalt.

De Sceptici (volgelingen van Pyrrho, ongeveer 300 v. C.) slaan nog een anderen weg in, namelijk van het berusten in de onzekerheid, het niet meer worstelen met problemen, maar het aanvaarden van het feit, dat de waarheid voor het menschelek verstand onbereikbaar is.

Natuurlijk was voor al deze Grieksche scholen de begeerde verlossing een waan, een verfigd zelfbedrog.

Met het voornemen zich los te werken uit de onbevredigende wereld zocht men feitelijk een steunpunt in de wereld.

Geestig ontleedt Kuno Fischer deze wijsgeerige vergissing door te zeggen: De Stoicijnen maakte van de deugd een genot; de Epicurist maakte van het genot een deugd; en voor den Scepticus werd de twijfel een beginsel, dus toch een zekerheid.

Daarom koos de wijsbegeerte een andere baan (de laatste!) namelijk den religieusen weg: de „bovennatuurlijke" verlossing uit de wereld. De filosofie werd heilsleer. De stelsels van Pythagoras en Plato bouwde de Griek om tot systemen, waarin allerlei mystieke elementen, ook uit de Oostersche heidenwereld, waren gemengd, en de afstand tusschen den mensch en God door een wijsgeerige Jakobsladder werd overbrugd.

Toen het christendom met het kruis voor de poort der Grieksche wereld verscheen, was deze religieuze wijsbegeerte nog pas in haar opkomst. Niet Paulus, maar de kerkvaders hebben op dit gebied den slag moeten leveren.

Maar wel was de Grieksche wijsbegeerte reeds in het stadium van het z.g. Hellenisme overgegaan, dat is, zij had, op het punt van inzinking, zich voor de invloeden van andere volken met hun fantasien en godsdiensten opengesteld en vertoonde een chaos van veelheid, waaruit ieder het zijne kon kiezen.

mensch van nature voor de waarheid kiest, maar omdat God, wiens de waarheid is, leeft en haar door geestelijke middelen handhaaft; 4o. uit te zonderen is alleen de Roomsche kerkleer en het Atheïsme.

Drieërlei gaat Dr. Kuyper nu onderzoeken: 1o. op welke gronden Milton's stelsel rust; 2o. wat uit die gronden voor het beleid van den Staat is af te leiden; en 3o. in hoeverre het Nederlandsch Staatsbeleid met dit beginsel in strijd is.

Wat het eerste punt betreft levert Milton het geschiedkundig bewijs, dat het stelsel om door dwang de dwaling te keeren, op de proef bezweek. Die mislukking hing aan vierderlei oorzaak: Het stelsel was impracticabel en onprofiteel, tegen de natuur en tegen het geloof. Milton toont dit aan van den drukpersdwang, wijl de pers, nog het machtigst voertuig der dwaling, destijds, ook bij minder uitbreiding, schier alleen in het oog sprong.

Wat het tweede punt aangaat: elk dwangstelsel onvoorwaardelijk afkeurend, komt Milton op voor de heerschappij der vrijheid. Dit legt den Staat den plicht op: door wetgeving, rechtsbedeeling en regerebeleid het vrije worstelperk voor den geestelijken kamp te openen en vrij te houden. Eisch hiertoe is, dat er zij vrijheid van conscientie en

Prof. Hoekstra schildert in zijn „Geschiedenis der filosofie" dit stadium der Grieksche geschiedenis in deze woorden: „Na verloop van korten tijd bleek, dat ook de ethiek, die het geluk van den wijze zou beschrijven, geen bevrediging schonk. De Stoicijnen kon het ware levensgeluk niet in de onthouding, de Epicureër niet in het genot van de goederen des levens vinden. — Omstreeks een eeuw vóór de geboorte van Christus maakte een gevoel van onvoldaanheid zich meester van de oude cultuurwereld. — Toen de mensch het geloof in zichzelf, in zijn kennen en kunnen verloren had, ontwaakte, al krachtiger, een drang naar verlossing door hogere macht, er werd hoop op redding van boven geboren, men zag uit naar een betere toekomst, die door de godheid zou worden bereid".

En verder: „In zijn nood verwacht de Griek hulp van alles wat zich als religie aandient en haar beeld vertoont. Vandaar een religieus syncretisme (samenstelling), dat in de geschiedenis zijn weerga niet heeft. Alle mogelijke religies en culten (eerediensten) staan naast elkaar of worden met elkaar versmolten".

Het begrip „de volheid des tijds" wordt door Hoekstra in deze sterke bewoordingen omschreven: „De volken, die leefden buiten de bijzondere openbaring, waren door de algemeene werking van den Heiligen Geest geprepareerd (ik spatieer, W.) om het Evangelie van den Christus te ontvangen".

••

Veel moeilijker te beantwoorden is de vraag, in hoeverre de apostelen, die tot taak hadden de Hellenistische wereld te kerstenen, van de Grieksche wijsbegeerte op de hoogte geweest zijn, en welke invloed deze kennis gehad heeft op hun prediking en geschriften.

De apostel Paulus gebruikt het woord filosofie slechts één keer in zijn brieven en wel in de veel (en niet zelden valsche) geciteerde Schriftuurplaats, Col. 2:8.

Daar staat: „Ziet toe, dat niemand u als eenen roof vervoere door de filosofie en ijdele verleiding, naar de overlevering der menschen, naar de eerste beginselen der wereld en niet naar Christus".

Het is haast een gewoonte geworden in deze woorden een scherpe afkeuring van de filosofie in het algemeen te lezen.

„Filosofie" en „ijdele verleiding" vat men op als twee gelijkkluidende begrippen.

De waarheid is echter, dat Paulus hier niet doelt op de wijsbegeerte in het algemeen, maar op een bepaald soort wijsbegeerte, dat in Colosse de menschen betooverde.

Onze nuchtere vadersen zeggen dat in de „kantteekening" op dezen tekst heel duidelijk: „Hierdoor wordt niet de rechte filosofie verstaan, die eene gave Gods is, en zelfs een instrument of middel is, dienstig om Gods Woord beter te verstaan en te verklaren; maar de sofistery of bedriegelijke schijnwijsheid van eenige heidensche filosofen, gelijk de volgende woorden ijdele verleiding verklaren".

Om het gewone misverstand te voorkomen, zou het daarom gewenscht zijn te vertalen, zooals Dr van Nes in „Tekst en litte" het doet: „Ziet dan toe, dat niemand u inpalmte door het ijdele bedrog der filosofie".

Welk bepaald wijsgeerig stelsel de apostel op het oog gehad heeft, is niet met zekerheid te zeggen.

De Kantteekenaars denken aan de Sofisten, die kerkvaders meenden, dat Paulus hier doelt op de Epikureische en Stoische wijsgeeren, met wie hij gedebatteerd heeft op de markt in Athene (Hand. 17:18), terwijl Hugo Grotius dezen tekst in verband brengt met de wijsbegeerte van Pythagoras.

Het waarschijnlijkst is, dat de apostel hier doelt op een soort theosofie (Godsbespiegeling), die in zijn dagen bij de Joden in zwang was. Ten deele droeg deze theosofie een puur Joodsch karakter

belijdenis, van gedachte-uiting in woord en schrift, van vereeniging en vergadering, van onderwijs en opvoeding. Afzonderlijk wijst Dr. Kuyper hier nog op vormgeving en vrijlating der kerk als laatste consequentie.

In de derde plaats komt dan nog afzonderlijk Nederland's staatsbeleid ten opzichte der dwaling ter sprake. De Nederlandsche Regeering acht de dwaling wél strafbaar. Zij beschouwt het als haar roeping: de dwaling van Staatswege te bestrijden, zool niet op directe, dan toch op indirecte wijs.

Voor al vier middelen doen daartoe dienst.

a. De Staat doopt zijn tegen het historisch Christendom gericht stelsel met den Christelijken naam.

b. De Staat heult met hen, die zich in den boezem der Kerkgenootschappen tegen de historische belijdenis verzetten.

c. De Staat maakt 'slands geld, 'slands invloed en 'slands ambten aan de propaganda van eigen stelsel dienstbaar.

d. Eindelijk d., de Staat mat door uitputting van geldelijke kracht en blussching van geestdrift den tegenstander af.

Na zoo te hebben aangetoond, hoe de regeeringspolitiek door uitputting en afmattig onzen onder-

(bij name de Esseeërs waren niet vreemd aan dergelijke speculaties), ten deele heeft het Nieuw-Platonisme, door den Alexandrijnschen Jood Philo geïmporteerd, hier invloed uitgeoefend, en aan de Joden stof tot fantasieën over engelen of middelwezens (die een merkwaardige rol spelen in de theosofie) geleverd.

Met het oog hierop zou Paulus dan spreken van „de eerste beginselen der wereld", in tegenstelling van „Christus", bedoelende daarmee de natuurmachten, beschermgeesten en sterrenbeelden, die de Jood als middelaars der verlossing aanriep.

In Col. 2:18 zegt Paulus het duidelijke: „Dat dan niemand u overheersche naar zijnen wil in nederigheid (dat wil zeggen: zelfvergulzing, uitkomend in de leer, dat de mensch niet waardig is God zelf direct aan te roepen, maar daartoe middelaars noodig heeft. — Wat Rome later ook doet!) en engelen dienst".

We mogen dus gerust besluiten, dat de apostel, althans op deze plaats, niet tegen de Grieksche wijsbegeerte als zoodanig in het krijt treedt.

Heel anders staat de zaak, wanneer we letten op het verhaal in Hand. 17.

Hier heeft werkelijk de eerste botsing plaats tusschen het jong-onthuikende christendom en de ten avond neigende, glorieuse, Grieksche wereld.

In Athene kwam Paulus in aanraking met het Grieksche syncretisme, gelijk dit boven is beschreven. Hier vond hij de vermoede, met hun stelsels ontevredene, Grieken, die „alleszins als godsdienstiger" (d.i. in elk opzicht bijzonder godsdienstig, — Leidsche vertaling) waren. Het waren Grieken, die zelfs opgingen naar de feesten te Jeruzalem, om den Joodschen godsdienst te leeren kennen, en behoefte gevoelden, om ook Jezus te zien (Joh. 12:21).

Voor een deel waren het ook leegge zielen, die „hunnen tijd tot niets anders besteden, dan om wat nieuws te zeggen en te hooren" (Hand. 17:21), maar in sommigen flickerde nog iets na van het wijsgeerig licht, dat een tijdlang „de wereld" verlichtte.

Twee van deze Grieksche scholen worden met name genoemd.

„Sommigen van de Epikureische en Stoische filosofen streden met Paulus (Hand. 17:18).

Hier kruisten dus de echte Grieksche wijsgeeren het zwaard met den „wijsgeer van het kruis", en het was geen spiegelgevecht, geen interessant debat, maar waarlijk een felle botsing tusschen twee wereldbeschouwingen, die van nu af om de wereldheerschappij zullen strijden.

Wij mogen aannemen, dat Paulus in de Grieksche gedachtenwereld geen vreemdeling is geweest.

Verscheidene Schriftverklaarders (o.a. Baljon in zijn commentaar op Handelingen) beschouwen den apostel als een dilettant (oppervlakkig kenner) van de Grieksche filosofie, maar zij onderschatten den „geleerden" discipel van Gamaleël.

De apostel doorzag als een geoefend wijsgeer zoowel de antithese als de verwantschap.

Op de verwantschap beroept hij zich in zijn magistrale Areopagusrede, door te citeeren uit de geschriften van Cleanthes, den leerling van den Stoicijn Zeno, die gezegd had: „Wij stammen van u af, o Machtigste der onsterfelijken, eeuwige Heerscher, Schepper der natuur".

Met virtuose gevatheid knoopt de apostel zijn evangelieverkondiging bij dit ééne punt aan, maar tevens weet hij, dat ook bij den Griek het bedenken des vleeschens vijandschap is tegen God, en dat er geen eigenlijke brug is van de wijsheid der Stoa naar de dwaasheid des kruises.

In den diepen grond is ook deze edele filosofie verheerlijking van den mensch, miskenning van de genade, weigering tot kruisiging van het verstand. De Areopagus vloekt tegen Golgotha.

B. W.

gang zoekt, acht Dr. Kuyper het gevaar niet denkbeeldig, dat de mannen van '89 zullen triomfeeren op de puinhoopen der eens Christelijke maatschappij.

Of het hiertoe komen zal, weet de Heer alleen. Dit weten we, dat zelfs onder die puinhoopen het geloof aan zijn naam niet te bedvelen is.

Doch ons voegt waakzaamheid en deswege moest ook deze poging worden gewaagd, om het oog van den medestander voor den ernst der toestanden te openen.

Als „dwaling" geminacht, als „dwaling" gebrandmerkt, als „dwaling" nu heimelijk gekastijd, om straks openlijk vervolgd te worden, houdt het historisch Christendom niettemin stand, ook daarin zijn adel openbarende, dat het alleen onder allen de vrijheid proclameeren en gunnen durft, tot zelfs op haar hachlijkst terrein, het terrein der dwaling.

Dit niet te durven, is het kenmerk onzer Liberalistische richting; hierin van onze Liberalisten te verschillen, het onderscheidend kenmerk der Anti-revolutionaire partij.

In de eerste uitgave van „Ons Program" wordt bij Hoofdstuk V: Geen „Etat Athée" onder Bijlage F. naar deze artikelenreeks is dwaling strafbaar? opzettelijk verwezen.